

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشگاه الزهراء

دانشکده الهیات

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

حدود ارث بری زوجه از دارائی زوج در فقه امامیه وقوانین موضوعه

استاد راهنما

دکتر سید مسلم حسینی ادیانی

استاد مشاور

دکتر فریبرز ایمانیان

دانشجو

اکرم نوبختی

مهرماه ۱۳۹۰

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به دانشگاه الزهراء (س) است

تقدیم به پدرم؛ آرامش جانم

از تو نوشتن قلمی توانا و هنری بیتا را طلب می کند که مرا توان آن نیست

تو بزرگتر از آنی که قلم شکسته چون منی یارای صعود به بارگاه آسمانی ات را داشته باشد

ورفیع تر از آنی که بتوانم از لذت اغواش دل بکنم

تقدیم به مادرم؛ روح و روانم

چه کنم که لبان حق شناسی سزاوارانه ات را ندارم

اندیشه قاصرم و قلم الکنم ناتوانتر از آن است که بتواند فرشته ای چون تو را بستاید یا به ادای

تکلیف چشمه ای از دریای والامقامت را بستاید

آری میدانم که هیچوقت ذره ای از خوبی هایتان را سپاس نتوانم گفت

چه کنم که توشه ای بیش از این ندارم پس سخاوتمندانه همین دلواژه های نارسم را بپذیرید و همای

سعادت نگاه سرشار از محبتتان را بر شانه های لرزانم بنشانید

سپاس وستایش خدا را که به ما درس سپاسگذاری آموخت و شکر گذاری را وظیفه ما گرداند

در آغاز از زحمات بی دریغ، تلاش های بی وقفه و راهنمایی های ارزشمند استاد فرزانه ام جناب
آقای دکتر سید مسلم حسینی ادیانی کمال تشکر را مینمایم

همچنین از زحمات اساتید محترم دانشگاه الزهراء(س) به خصوص استاد ارجمند جناب آقای دکتر
ایمانیان که با مشاوره های ارزشمند خود رهگشای اینجانب بودند سپاسگذاری می نمایم

و بر خود لازم می دانم که از پدر و مادرم که همواره حامی من بودند، به پاس ایثار و عاطفه و گرمای
امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است، نهایت سپاس و قدردانی را
داشته باشم

چکیده

از دورترین ادوار تاریخ، که بشر زندگی اجتماعی خود را با تشکیل خانواده آغاز کرد و مالکیت شخصی برای او شناخته شد، مسأله میراث نیز که در واقع تعیین تکلیف اموال و دارایی آدمی بعد از فوت اوست، مورد توجه قرار گرفت.

علی الأصول، معیار انتقال اموال انسان به دیگران پس از فوت، وجود نوعی رابطه میان متوفی و کسانی است که بعد از او اموالش را تصاحب می کنند، و قاعداً هر چه درجه علاقه و نزدیکی شخص با متوفی بیشتر باشد، در تصاحب اموال او اولویت بیشتری داد.

رابطه ای که موجب وراثت یکی از دیگری شود، یا رابطه نسبی است یا سببی. یکی از اقسام رابطه سببی، رابطه ای است که در اثر زوجیت بین دونفر به وجود می آید. قانون مدنی ماده ۸۶۴ مقرر می دارد که از جمله اشخاصی که به موجب سبب ارث می برند، هریک از زوجین است که در حین فوت دیگری زنده باشد. در حقوق ایران که بر احکام اسلام و فقه امامیه مبتنی است، میراث زوجه از دارایی شوهر، در مقایسه با ارث شوهر از اموال زوجه^۳ تفاوت مهم وجود دارد:

۱- سهم الإرث زن، نصف سهم الإرث مرد است. (۹۱۳ق.م)

۲- اگر شوهر، وارث منحصر به فرد زوجه متوفای خود باشد تمام ترکه را به او تعلق می گیرد ولی در صورتی که زوجه وارث منحصر به فرد زوج باشد فقط $\frac{1}{4}$ ترکه به او داده می شود و مابقی در حکم اموال بلاوارث است و در اختیار حاکم قرار می گیرد. (۹۴۹ق.م)

۳- شوهر در جمیع اموال همسر خود سهمیم است و به میزان سهم خویش از تمام آن اموال ارث می برد ولی زن فقط از اموال منقول و قیمت زمین و ابنیه و اشجار سهم خود را می برد نه عین آنها. (۹۴۶ق.م)

پایان نامه حاضر با تحقیق و بررسی در مبانی ارث در فقه امامیه به ادله تفاوت ارث زن و مرد و قلمرو ارث زوجه از دارایی همسر و راز این محدودیت پرداخته است.

واژه های کلیدی: ارث - ترکه - زوجه - حرمان - عقار

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
بخش اول: کلیات.....	۶
فصل اول: مفهوم ارث.....	۷
گفتار اول: نقش و اهمیت ارث در زندگی انسان.....	۷
گفتار دوم: فضیلت علم به احکام ارث و اهمیت یادگیری فرائض.....	۹
گفتار سوم: معنا شناسی واژگان.....	۱۲
۱- ارث از نظر لغویین.....	۱۲
۲- میراث در اصطلاح فقهی.....	۱۳
۳- مفهوم ارث در قانون مدنی.....	۱۶
۴- فرائض.....	۱۷
۵- ترکه.....	۱۸
۶- مفهوم ترکه در قانون مدنی.....	۱۹
فصل دوم: بررسی تاریخی میراث زوجه.....	۲۰
گفتار اول: میراث زوجه در اقوام و ملل قبل از اسلام.....	۲۰
۱- میراث زوجه در رم.....	۲۰
۲- میراث زوجه در یونان.....	۲۱
۳- میراث زوجه در تمدن بابل.....	۲۲
۴- میراث زوجه در تمدن چین و ژاپن.....	۲۲
۵- میراث زوجه در هند.....	۲۲
۶- میراث زوجه در مصر.....	۲۳
۷- ایران باستان.....	۲۴

۸- میراث زن در دوره جاهلیت.....	۲۴
الف قرابت.....	۲۵
ب تحالف.....	۲۶
ج تبیی.....	۲۶
گفتار دوم: میراث زوجه در ادیان قبل از اسلام.....	۲۷
۱- دین زرتشت.....	۲۷
۲- میراث زن در شریعت یهود.....	۲۸
۳- میراث زن در مسیحیت.....	۳۰
گفتار سوم: نظر کلی اسلام در ارث زن.....	۳۱
۱- آیه ارث و شأن نزول آن.....	۳۱
۲- سهم الارث زن از نظر قرآن کریم و حکمت آن.....	۳۴
بخش دوم: موجبات، شرایط و موانع ارث.....	۳۶
فصل اول: موجبات.....	۳۸
گفتار اول: نسب.....	۳۹
۱- دیدگاه حقوقدانان درباره قرابت نسبی.....	۴۰
۲- مراتب و درجات وارثان نسبی.....	۴۱
گفتار دوم: سبب.....	۴۲
۱- زوجیت.....	۴۳
۲- ولاء.....	۴۳
گفتار سوم: اجتماع چند موجب ارث.....	۴۴
فصل دوم: شرایط ارث.....	۴۶
گفتار اول: موت مورث.....	۴۷
۱- موت حقیقی.....	۴۷

۴۸	۲- موت فرضی.....
۴۹	۱-۲ موت حقیقی و فرضی در نگارش قانون مدنی.....
۵۱	۳- موت حکمی.....
۵۲	گفتار دوم: حیات وارث.....
۵۳	۱- حمل.....
۵۳	۱-۱ انعقاد نطفه.....
۵۳	۱-۲ زنده متولد شدن حمل.....
۵۵	۲- ارث غایب مفقودالاثر.....
۵۶	۳- ارث متوارثینی که با هم فوت کرده باشند.....
۵۶	الف. معلوم بودن تاریخ فوت یا معلوم بودن تقدم و تاخر فوت متوارثین.....
۵۶	ب. معلوم بودن تاریخ فوت یکی از متوارثین و مجهول بودن تقدم و تاخر فوت ایشان.....
۵۷	ج. مجهول بودن تاریخ فوت و تقدم و تاخر فوت متوارثین.....
۵۹	۴- موارد استثناء (میراث غرقى و مهدوم عليهم).....
۶۰	۴-۱ تعریف غرق و هدم.....
۶۱	گفتار سوم: وجود ترکه (مال).....
۶۴	فصل سوم: موانع ارث.....
۶۵	گفتار اول: قتل.....
۶۶	۱- مانعیت قتل در حقوق مدنی.....
۶۷	۲- اقسام قتل.....
۶۷	۳- شرایط مانع بودن قتل از ارث.....
۶۷	الف. قتل باید عمدی باشد.....
۶۸	۳-۱ الزوم عمدی بودن قتل در حقوق مدنی.....
۶۸	ب قتل باید به ناحق و ظالمانه باشد.....

۶۹.....	۳-۲ نامشروع بودن در حقوق مدنی.
۶۹.....	ج)قاتل باید وارث بالفعل مقتول باشد.
۷۰.....	د)مقتول استقرار حیات داشته باشد.
۷۱	۱-تعریف و اقسام مسلمان و کافر.
۷۱.....	۱-۱. اقسام مسلمان.
۷۱.....	۲- ۱ اقسام کافر.
۷۲.....	۳- ۱ مفهوم ارتداد.
۷۲.....	۴- ۱ اقسام ارتداد.
۷۳.....	۵- ۱ اقسام مورث و وارث در اسلام و کفر.
۷۵.....	گفتار سوم: ملحقات موانع ارث.
۷۵	۱. لعان.
۷۶.....	الف. شرایط لعان.
۷۶.....	ب. شرایط اجرای لعان.
۷۷.....	ج. شرایط ملاعین (مرد لعان کننده).
۷۷.....	د. شرایط ملاعنه (زن لعان شده).
۷۸.....	۲. ولد الزنا.
۷۸.....	۳. حجب.
۷۹.....	۴. فرق بین حاجب و مانع.
۸۰.....	۵- اقسام حجب.
۸۰.....	الف. حجب حرمان.
۸۰.....	ب. حجب نقصان.
۸۰.....	۱- حجب نقصان به وسیله اولاد.
۸۱.....	۱-۱. موارد استثناء.

۲- حجب نقصان به وسیله اخوه.....	۸۲
۲-۱. شرایط حجب نقصان وسیله اخوه.....	۸۲
بخش سوم: شرایط ارث بری زوجه وادله آن.....	۸۳
فصل اول: وجود علقه زوجیت.....	۸۵
گفتار اول: پیدایش زوجیت از نکاح صحیح.....	۸۵
۱-روایات و بررسی سندی.....	۸۶
گفتار دوم: نقش دخول در توارث زوجین.....	۸۸
۱-دلایل ارث نبردن زوجه غیر مدخوله در نکاح مریض.....	۸۹
الف- اجماع.....	۸۹
ب- روایات.....	۹۱
۱- نقل روایات و بررسی سندی.....	۹۱
ج- سوءنیت زوج.....	۹۴
گفتار سوم: بررسی مسائل مختلف در نکاح مریض.....	۹۵
گفتار چهارم: نکاح فاسد و اثر آن در ارث زوجه.....	۹۸
۱-ارث مجوس در نکاح فاسد.....	۹۸
۲- حکم میراث مسلمین در نکاح فاسد.....	۱۰۱
۳- تکلیف دادگاه در مورد اختلاف فتوی در بطلان نکاح.....	۱۰۲
گفتار پنجم: نقش شرایط صحت عقد در ارث بری زوجه.....	۱۰۳
۱- لزوم لفظ در عقد نکاح.....	۱۰۳
۲- اجازه ولی در موارد خاص.....	۱۰۴
الف. حکم میراث زوجین صغیر.....	۱۰۴
ب-میراث زوجین در عقد فضولی.....	۱۰۵
ج- حکم میراث در نکاح باکره رشیده بدون اذن ولی.....	۱۰۸

- د- حکم میراث در نکاح با بیگانگان..... ۱۱۲
- فصل دوم: بقاء رابطه زوجیت تا زمان فوت..... ۱۱۴
- گفتار اول: میراث زوجه در طلاق رجعی..... ۱۱۴
- گفتار دوم: میراث زوجه در طلاق قضایی..... ۱۱۵
- گفتار سوم: مبنای ارث بری مطلقه بائن با شرائط پنجگانه..... ۱۱۸
- ۱- روایات و بررسی سندی ۱۱۸
- ۳- حکمت اجتماعی این حکم..... ۱۲۱
- گفتار چهارم: آیا قصد اضرار زوج در ارث بری مطلقه لازم است؟..... ۱۲۲
- ۱- نتیجه بحث از دیدگاه فقهی..... ۱۲۵
۲. از نظر قانون مدنی..... ۱۲۶
- فصل سوم: دائمی بودن نکاح..... ۱۲۷
- گفتار اول: نظریات فقها در توارث زوجین در نکاح منقطع..... ۱۲۷
- ۱- وجود توارث به طور مطلق..... ۱۲۸
- ۲- وجود توارث در صورت انتقاء شرط عدم وراثت..... ۱۲۸
- ۳- وجود توارث با قرار دادن شرط وراثت..... ۱۲۹
- ۴- عدم توارث به طور مطلق..... ۱۳۰
- گفتار دوم: تبیین دلایل عدم توارث..... ۱۳۱
- الف- توارث از مجعولات شارع است..... ۱۳۱
- ب- روایات و بررسی سندی ۱۳۳
- د- نتیجه بحث..... ۱۳۹
- ه- دیدگاه قانون مدنی..... ۱۳۹
- فصل چهارم: عدم ممنوعیت زوجه از ارث..... ۱۴۱
- گفتار اول: مانعیت کفر از ارث بری زوجه..... ۱۴۱

الف. کافر اصلی.....	۱۴۱
ب. کافر مرتد.....	۱۴۱
۱-مرتد فطري شدن زوج.....	۱۴۲
۲-مرتد ملی شدن زوج.....	۱۴۲
۳-حکم میراث زوجه اهل کتاب.....	۱۴۴
گفتار دوم: مانعیت قتل از ارث بری زوجه.....	۱۴۶
بخش چهارم : سهم الارث زوجه و قلمروآن.....	۱۴۸
فصل اول: زوجه صاحب فرض است.....	۱۵۰
گفتار اول: وارث فرض بر وارث قرابت بر.....	۱۵۰
۱-وراثت به طور كلي بر دو نوع است.....	۱۵۰
۲- زوجه وارث فرض بر است.....	۱۵۲
۳-میراث زن هاي متعدد از شوهر.....	۱۵۳
فصل دوم: میراث زوجه اي که تنها وارث زوج است.....	۱۵۵
گفتار اول: بررسی نظریات فقهاء و مستند آنها.....	۱۵۶
۱- زوجه وارث تمام ترکه است.....	۱۵۶
۲-محرومیت زوجه از بردن بیش از يك چهارم.....	۱۵۸
الف شهرت عظیم.....	۱۵۸
ب. روایات.....	۱۵۹
ج. اصالة العدم.....	۱۶۲
۳-تفكيك بين زمان حضور امام و زمان غيبت.....	۱۶۳
۴. نتیجه بحث از دیدگاه فقهی.....	۱۶۵
۵-نظر قانون مدني.....	۱۶۷
۶-میراث زوجه اي که قرابت نسبي با متوفي دارد.....	۱۶۷

فصل سوم: قلمرو ارث زوجه در اموال زوج.....	۱۶۹
گفتار اول: بیان نظریات و مبانی آن‌ها.....	۱۶۹
۱- ارث بردن زوجه از تمام ترکه.....	۱۶۹
۱-۱- مستند نظریه عدم حرمان به طور مطلق.....	۱۷۰
۲- محرومیت زوجه از عین زمین وارث بردن او از قیمت آن.....	۱۷۲
۲-۱- مستند محروم نبودن زوجه از قیمت زمین خانه.....	۱۷۳
۳- حرمان زوجه از عین و قیمت زمین و عین ابنیه و اشجار.....	۱۷۵
۳-۱- مستند نظر مشهور.....	۱۷۵
۴- محروم نبودن زوجه از عین اشجار.....	۱۷۶
۵- محرومیت از زمین خانه و اماکن مسکونی.....	۱۷۶
گفتار دوم: روایات مربوط به منع زوجه از برخی اموال.....	۱۷۸
۱- نقل روایات و بررسی سندی.....	۱۷۸
۲- نگاه کلی به روایات ارث زوجه.....	۱۹۴
۳- ارزیابی دلایل محرومیت زوجه.....	۱۹۷
الف. خلاف اصل و ظاهر قرآن بودن روایات.....	۱۹۷
ب- حرمان زوجه در کتاب و سنت.....	۱۹۸
ج- فلسفه حرمان زوجه.....	۱۹۹
د- اجماع فقها بر محرومیت فی الجمله زوجه.....	۲۰۱
۴- نتیجه بحث.....	۲۰۲
الف- نظر مختار در مورد محرومیت زوجه.....	۲۰۲
ب- نظر قانون مدنی.....	۲۰۵
۵- چگونگی تقویم ابنیه و اشجار.....	۲۰۶
الف. تقویم با فرض بقاء مجانی ابنیه و اشجار.....	۲۰۷

ب- تقویم با فرض بقاء اجرت و پرداخت.....	۲۰۷
ج- مابه التفاوت قیمت زمین با ساختمان و بدون ساختمان.....	۲۰۷
۶- قول مشهور فقهی و نظر قانون مدنی.....	۲۰۸
فصل چهارم: کدام زوجة محروم است.....	۲۰۹
گفتار اول: دلایل طرفداران عدم حرمان زوجة ذات ولد.....	۲۱۱
گفتار دوم: دلایل طرفداران محرومیت زوجة مطلقاً.....	۲۱۵
گفتار سوم: نظر قانون مدنی.....	۲۱۶
نتیجه گیری.....	۲۱۸
منابع و مأخذ.....	۲۲۱

مقدمه

مسئله ارث از قدیم ترین سنت هایی می باشد که در مجتمع بشری باب شده است و این معنا در توان مدارک موجود تاریخی نیست که نقطه آغاز آن را معین کند.

درواقع بشر از روزی که به تشکیل اجتماع دست زده، بعضی افراد را به خود نزدیکتر می دانسته، و این احساس و اعتبار بوده که او را وادار میکرده اجتماع کوچک و بزرگ از قبیل خانواده، دودمان، عشیره و قبیل و امثال آن را تشکیل دهد.

اهمیت ارث از دیدگاه قرآن کریم در آیات ۱۲ و ۱۳ سوره نساء بیان شده است و در ذیل آیه ۱۲ اهمیت ارث تصریح شده است. خداوند سبحان می فرماید: «تلك حدود الله ومن يطع الله ورسله يدخله جنات تجري من تحتها الأنهار خالدين فيها وذلك الفوز العظيم». (این ها مرزهای الهی است و هر کس خدا و پیامبرش را اطاعت کند و قوانین او را محترم بشمارد خداوند وی را در باغهایی از بهشت وارد می کند که همواره جویبارها از زیر درختانش جاری است؛ جاودانه در آن می مانند و این همان رستگاری بزرگ است).

مسائل ارث جایگاه خاصی در فقه و حقوق اسلامی دارد که باید مسلمانان هر چه بیشتر در تعلیم و تعلم آن بکوشند. بدین لحاظ در زمینه ارث از طرف فقها و حقوقدانان، خواه به طور مستقل و جداگانه و یا در ضمن سایر مباحث فقهی، کتاب های فراوانی تألیف شده است.

به اعتقاد ما، تحلیل دقیق نظریات موجود، با اتخاذ مبانی صحیح در بحث می تواند در تبیین این مسأله رهگشا باشد.

مسئله پژوهش و تبیین آن

حدود و شرائط ارث بری زوجه از دارایی شوهر چیست؟

یکی از اسباب انتقال قهری مالکیت ارث بردن است و اسباب آن عبارتند از نسب و سبب، و یکی از مهمترین اقسام سبب، سبب زوجیت است. با اینکه در قرآن بر اصل ارث بردن زوجین از یکدیگر تأکید و به مقدار فرض آنها تصریح شده است ولی در خصوصیات و جزئیات آن اختلاف نظر وجود دارد. البته در اینکه شوهر می تواند فرضش را از همه اموال زوجه اعم از منقول و غیر منقول بردارد اختلافی نیست، اختلاف در ناحیه زوجه است که آیا فرض زوجه از همه اموال شوهر اعم از منقول و غیر منقول داده می شود، یا تنها از منقول می برد و از زمین و باغ و خانه و سرا ارث نمی برد، یا فقط قیمت آنرا می برد، یا در صورتی که از آن شوهر فرزند داشته باشد ارث می برد... اینها صور مختلفه مسأله است. مسأله ارث زوجه از دارایی شوهر از دیرزمان مورد تضارب آراء بوده است. پایان نامه حاضر آراء مختلف مسأله و مبانی آنها را مورد بررسی قرار می دهد تا از این رهگذر به بهترین و استوارترین دیدگاه رهنمون گردد.

پرسش های پژوهش (پرسش های فرعی)

۱- ادله ارث بری زن از دارایی شوهر کدامند؟

۲- ادله منع زوجه از میراث اموال غیر منقول چیست؟

۳- شرط تحقق ارث بری از طریق زوجیت چیست؟

۴- موانع ارث زوجین از یکدیگر چیست؟

فرضیات پژوهش

۱- مهم ترین ادله عبارتند از: کتاب، سنت، سیره عقلاء

۲- روایات

۳- شرط تحقق ارث بری از طریق زوجیت، عقد نکاح صحیح دائمی است هرچند آمیزش صورت نگرفته باشد

۴- موانع ارث بری زوجین همان موانع ارث در سایر ورث است مانند: ارتداد، کفر، قتل، ...

اهداف پژوهش و ضرورت آن

الف) اهداف: هدف پژوهش تصویری جامع از حدود ارث زوجه از زوج، از منظر فقهی و حقوقی می باشد.

ب) ضرورت: با توجه به اهمیت این موضوع در فقه و حقوق و همچنین با در نظر گرفتن مسائل روز و شبهاتی که

پیرامون این موضوع وجود دارد، بررسی دقیق تر و کامل تر میراث زوجه از زوج، ضروری و لازم به نظر می رسد.

پیشینه پژوهش

در این راستا می توان به موارد زیر اشاره کرد:

کتاب ها:

۱- زاخری، زین العابدین، ارث زن از دارایی شوهر، تبریز، انتشارات ابن سینا، ۱۳۵۲

۲- صانعی، یوسف، ارث زن از شوهر (در صورت انحصار)، قم، انتشارات میثم تمار، ۱۳۸۵

پایان نامه ها:

۱-پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی تطبیقی میراث زوجه از اموال غیر منقول در حقوق ایران، مصر، سوریه» که در سال ۱۳۸۱ توسط محمد کوچک پور به راهنمایی پرویز عامری در دانشگاه شیراز دفاع شده است. این پایان نامه موضوع مورد بحث را بیشتر در زمینه حقوقی به آن پرداخته است و در زمینه فقهی جامع نمی باشد.

۲-پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی ارث زوجه از عقال در فقه امامیه و حقوق مدنی» که در سال ۱۳۷۹ توسط محمدرضا رضانی نژاد با راهنمایی دکتر جواد سرخوش در دانشگاه امام صادق (ع) دفاع شده است. این پایان نامه نیز ارث بری زوجه از زوج را از عقال مورد بررسی قرار داده و به طور کلی بحث نکرده است. در این پایان نامه تلاش می شود که ابتدائاً با بررسی همه جانبه آیات مربوط به ارث و روایات نقل شده از ائمه، به ارائه تصویری جامع از ارث بری زوجه از زوج از منظر فقهی بپردازیم و سپس جنبه های حقوقی آن را نیز مورد بررسی قرار دهیم.

روش تجزیه و تحلیل داده ها:

تحقیق از نظر ابزار گردآوری اطلاعات، کتابخانه ای است و تبیین داده ها بر اساس مبانی شناخته شده و مسلم اصولی و منطقی و تجزیه و تحلیل توصیفی آنها می باشد.

ترتیب و شیوه بحث

پاسخ مناسب به سوال اصلی پژوهش، پس از تحلیل دقیق نظریات و همچنین مبانی آنها امکان پذیر خواهد بود. چنین تحلیلی نیازمند آن است که ابتدا مفهوم ارث به عنوان موضوع سخن روشن شود که بدین منظور در بخش اول که کلیات می باشد به جایگاه ارث، اهمیت یادگیری آن، معنای لغوی و اصطلاحی ارث و بررسی تاریخی میراث زوجه در قبل و بعد از اسلام پرداخته ایم. در بخش دوم موجبات، شرایط و موانع ارث را بیان کرده ایم.

در بخش سوم به بررسی شرایط ارث بری زوجه از زوج پرداخته ایم.

و در بخش چهارم سهم الإِث زوجه و اموال موضوع ارث آن را بررسی کرده ایم.

بدیهی است که با قلت بضاعت علمی اینجانب، این رساله خالی از نقص و خلل و فارغ از خطا نیست اما امید است که تلاش این حقیر در جمع آوری و تدوین رساله بتواند مورد استفاده دانش پژوهان قرار بگیرد.